

УДК 930. 22. 477

Гай–Нижник П.П.

Виникнення перших політичних партій в УРСР, утворення Народного Руху України та його позиція щодо Союзного договору (1989–1991 рр.)

Висвітлюються загальний процес становлення перших українських політичних партій в Україні у 1989–1990 рр., зокрема утворення Народного Руху України за перебудову та його позицію щодо проекту укладання нового Союзного договору у 1990–1991 рр.

Ключові слова: Народний Рух України, НРУ, політичні партії України, Союзний договір

З початком перебудови та політики гласності в СРСР (після квітневого 1985 р. пленуму ЦК КПРС у та лютого 1986 р. XXVII з'їзду Комуністичної партії), які започаткували генеральний секретар ЦК КПРС М. Горбачов та його соратники з молодого крила партії (М. Рижков, О. Яковлев, Е. Шеварнадзе) з метою модернізації деградуючого організму Радянського Союзу та оптимізації його соціалістичного ладу [1], в державі розпочалися перші ознаки послаблення тотального ідеологічного контролю, а згодом й похваллення національних рухів, які в умовах зростаючої політичної та соціально–економічної кризи чим далі були неспроможні стримувати компартійні та державні органи.

Позиції самої КПРС послаблювала й боротьба за владу всередині партії між так званими «демократами» та «консерваторами». В країні почали ширитися перші неурядові історико–просвітницькі товариства та організації (як то – «Меморіал»), які поширювали відомості про політичні репресії в СРСР та злочини Комуністичної партії. З'явилися опозиційні до КПРС політичні партії і рухи ліберального, національно–патріотичного та соціал–демократичного спрямування, зокрема у РРФСР постали «Демократичний союз» (перша опозиційна партія в СРСР, заснована 8 травня 1988 р.), Демократична партія Росії, Ліберально–демократична партія (1989 р.), національно–патріотичний фронт «Пам'ять» (що виник ще у 1987 р.), Соціал–демократична партія Росії та ін. В жовтні 1988 р. в Естонії, Латвії та Литві відбулися установчі з'їзди народних фронтів (найвідоміший з них – литовський «Саюдіс») [2], які налагодили тісні зв'язки дисидентським рухом в Україні й фактично очолили національно–визвольний та опозиційні рухи не лише у Прибалтиці, а й стали дороговказом політичної боротьби для інших національних республік Союзу, а надто – для національно–демократичних і патріотичних сил в УРСР.

В Україні, де визвольна боротьба в тій чи іншій формі практично не припинялася протягом усього ХХ ст. (після придушення збройної боротьби УПА, в УРСР у 1960–х рр. виник так званий Український національний фронт, а хрущовська відліга призвела до поширення загальнодемократичного ліберального руху (дисидентства), що започаткувався навколо журналу «Український вісник» та Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод, що відома також як Українська гельсінська група (УГГ), також ширяться та набирають потуги протестні настрої, багатотисячні мітинги збираються у Львові, Києві, Харкові та інших містах, відбувається політизація суспільства. Згадану УГГ, яка ще від 9 листопада 1976 р. об'єднала у своєму колі український правозахисний рух, в липні 1988 р. було перейменовано на Українську гельсінську спілку (УГС), лідерами якої були Б. Горинь, М. Горинь, В. Чорновіл та ін. [5]

У 1989 р. виникла Українська християнсько–демократична партія (УХДП), що була заснована 13 січня 1989 р. на Установчому з'їзді у Львові як український Християнсько–демократичний фронт, а 21–22 квітня 1990 р. (на своєму II з'їзді) перейменована в

УКХДП. 11–12 лютого 1989 р. на Установчій конференції в Києві, участь в якій приймав автор цієї статті, було започатковано Товариство української мови імені Т. Г. Шевченка (ТУМ). Товариство створювалося як всеукраїнська громадська спілка, що об'єднувала регіональні організації та гуртки з метою відродження і утвердження української мови у державному, громадському та культурному житті країни та популяризації її серед українців за кордоном та серед інших народів¹. Влітку 1989 р. як правонаступниці Української демократичної спілки (УДС) в Ризі була створена Українська народно-демократична ліга (УНДЛ). Крім того, з 1987 р. по 1989 р. в УРСР утворилося понад 125 громадсько-політичних клубів, груп та об'єднань [6].

В цей час на травневому 1989 р. Пленумі ЦК КПУ було розглянуто питання про завдання партійних організацій щодо посилення партійно-політичної роботи й постановлено звернути увагу на необхідність давати відсіч екстремістам і демагогам, переконливо викривати справжню мету угруповань антирадянського та націоналістичного спрямування.

Навесні 1990 р. виникають Українська національна партія (УНП) на чолі з Г. Приходьком, Всеукраїнське політичне об'єднання «Державна Самостійність України» (ДСУ) на чолі з І. Кандибою, Українська християнсько-демократична партія (УХДП; голова – В. Січко), Українська народно-демократична партія (УНДП) на чолі з Є. Чернишовим та А. Киресвим). У травні 1990 р. розпочала свою діяльність Соціал-демократична партія України (СДПУ). 30 червня 1990 р. Ю. Шухевичем було створено добровільне об'єднання партій і громадських організацій націоналістичного спрямування під назвою Українська міжпартійна асамблея (УМА)². 30 вересня 1990 р. з ініціативи групи активістів Всеукраїнської екологічної асоціації «Зелений світ» на Установчому з'їзді у Києві було засновано Партію зелених України (ПЗУ)³. 1 грудня 1990 р. членами об'єднання ліберально налаштованих комуністів «Демплатформа в КПРС» була створена Партія демократичного відродження України (ПДВУ), до лав якої відразу вступило кілька народних депутатів Верховної Ради УРСР (В. Гриньов, О. Ємець, В. Мещеряков, Т. Стецьків та В. Філенко, якого було обрано головою ПДВУ). У 1990 р. утворилися також Українська ліберально-демократична спілка (УЛДС) і Ліберально-демократична партія України (ЛДПУ). Згодом УЛДС приєдналась до Партії демократичного відродження України (ПДВУ). У вересні 1990 р. у Дніпропетровську відбувся перший з'їзд Народної партії України (НПУ), а також у Донецьку з'явилася Ліберальна партія України (ЛПУ; голова – І. Маркулов) [7;8].

1990 р. у містах Харкові, Дніпропетровську, Києві та Житомирі існували відділення загальносоюзної Конфедерації анархо-синдикалістів (КАС), центральний керівний орган якої знаходився у Москві. У травні 1990 р. у Харкові була створена Конфедерація анархістів України (КАУ), куди, крім анархо-синдикалістів, ввійшли також представники інших течій анархізму, зокрема анархо-комуністи, анархо-індивідуалісти тощо. У Сімферополі виникло відділення Демократичної партії Росії. У Дніпропетровську сформувалося місцеве відділення закордонної антикомуністичної організації Народного-Трудового Союзу російських федералістів (НТС) [21].

Проте найвагомішою подією в УРСР того часу стала поява Народного Руху України, який на той час об'єднав у своїх лавах не лише громадян різного віку та фаху, але й численні новоутворювані організації, групи та партії, які протиставляли себе диктатурі КПРС. 16 лютого 1989 р. в газеті «Літературна Україна» був опублікований проект Програми Народного Руху України за перебудову (НРУ), який набув великого резонансу

¹ На III позачерговій конференції 12 жовтня 1991 р. ТУМ було реорганізоване у Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

² 8 вересня 1991 р. УМА було перейменовано в Українську національну асамблею (УНА).

³ 24 травня 1991 р. Партія зелених України була офіційно зареєстрована Міністерством юстиції України. Протягом 1990–1992 рр. лідером ПЗУ був лікар, письменник, відомий громадський діяч Ю. Щербак.

у суспільно–політичному житті Республіки⁴. Організаційно НРУ за перебудову оформився на Установчому з'їзді у Києві 7–10 вересня 1989 р., на якому було обговорено усі спектри політичного, соціально–економічного, міжетнічного життя в Республіці, розглянуто знакові для українського народу події історичного минулого та перспективи майбутнього державотворчого життя, ухвалено Програму і Статут, а також обрано керівні органи НРУ (головною організацією було обрано І. Драча) [3]. У Статуті головною метою своєї діяльності НРУ визначав «побудову в Україні демократичного й гуманного суспільства, в якому буде досягнуто справжнього народовладдя, добробуту народу і умов для гідного життя людини, відродження та всебічного розвитку української нації, забезпечення національно–культурних потреб усіх етнічних груп республіки і перетворення республіки у дійсно суверенну Українську державу» [4;20]. Досить в скорому часі НРУ став найпотужнішою політичною опозиційною силою в УРСР і вже 9 лютого 1990 р. його Статут було зареєстровано Постановою Ради міністрів УРСР [4].

Цьому сприяв не лише тиск з боку українського громадянства, але й загальні події в Радянському Союзі. В СРСР розпочинаються відцентрові процеси, які в республіках супроводжуються насиллям і кровопролиттям. У листопаді 1988 р. в столиці Азербайджану Баку, на фоні міжнаціональних зіткнень у Карабаху, проходить 700–тисячний мітинг, Естонія приймає Декларацію про суверенітет і проголошує верховенство республіканських законів над союзними, у грузинському Тбілісі біля Будинку уряду починають голодування студенти. 9 квітня 1989 р. в Тбілісі, радянський ОМОН саперними лопатками розганяє демонстрацію і вбиває при цьому 20 безневинних людей. 21 травня у Москві, в Лужниках, проходить мітинг за участі приблизно 200 тис. людей. 27 травня 1989 р. подібний мітинг відбувається у Ленінграді. На початку червня розпочинаються міжнаціональні сутички в Узбекистані, в яких гинуть більше 100 турків–месхетинців. У липні 1989 р. в Абхазії відбуваються збройні сутички між грузинами та абхазцями, а в листопаді в Кишиневі (Молдавія) демонстрації перетворюються на масові безлади. 19 січня 1990 р. під час введення військ у Баку гинуть 125 осіб. У відповідь на проголошення 11 березня парламентом Литви незалежності республіки 23 березня у Вільнюс було введено радянські війська і танки, Москва розпочала економічну блокаду республіки. 12 червня Верховна Рада РРФСР також проголошує суверенітет Росії, після чого починається «парад суверенітетів» інших республік [2].

За таких умов й під тиском демократичної громадськості на лютому 1990 р. Пленумі ЦК КПРС компартійне керівництво було змушене виключити 6–ту статтю з тексту Конституції СРСР, яка була внесена до неї у 1977 р. (а невдовзі – й до Конституції УРСР). В ній наголошувалося, що «керівною і направляючою силою радянського суспільства, ядром його політичної системи, державних і суспільних організацій є Комуністична партія Радянського Союзу» [9]. Остаточо ж рішення про скасування 6–ї статті Конституції СРСР ухвалив III позачерговий з'їзд народних депутатів СРСР (11–15 березня 1990 р.). У вересні 1990 р. Президія Верховної Ради УРСР ухвалила Постанову «Про порядок реєстрації громадських об'єднань», що створило відповідну юридичну базу для існування багатопартійності в Республіці.

Тоді ж, у 1990 р., на фоні посилення національно–визвольного руху практично по всій території Радянського Союзу, у Кремлі, де владу все ще утримували комуністи, виникла ідея укладання нового Союзного договору, який мав реформувати і зберегти

⁴ Витоки організаційної праці щодо створення НРУ сягають жовтня 1988 р., коли на екологічному семінарі у Спідці письменників України, письменник Ф. Бурлачка у своєму виступі вкотре висловив думку щодо створення Народного фронту України на зразок аналогічних неформальних об'єднань, які виникли в Прибалтиці та інших регіонах СРСР [40]. Невдовзі при партійному комітеті (КПРС) Спілки письменників України сформувалася ініціативна група сприяння перебудові. Водночас подібна група виникла й в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, і незабаром на партійних зборах в цьому Інституті було прийнято рішення про об'єднання обох груп та розробку документів по створенню Народного фронту України. Організаційну роботу очолили І. Драч та В. Брюховецький. Згодом була досягнута домовленість про те, що нове громадське об'єднання буде мати назву Народний рух України (НРУ).

СРСР на засадах розширення політичних і економічних прав союзних республік і замінити договір про створення СРСР, ухвалений ще 30 грудня 1922 р. І з'їздом Рад СРСР у Москві. Розробка, пропаганда і підготовка до втілення в життя цього нового Союзного договору тривали протягом усього 1990 року.

В цей же час після безрезневих виборів 1990 р. до Верховної Ради УРСР в її складі утворилася опозиція національно-демократичних і державницьких сил у формі Народної Ради на чолі з І. Юхновським. Прокомуністична ж більшість народних депутатів об'єдналася в депутатську групу «За Радянську Україну» або так звану «групу 239» (за кількістю депутатів). Тоді ж, виборчий процес загострив протиріччя як у націонал-демократичному таборі взагалі, так і у лавах НРУ зокрема, які почали простежуватися вже наприкінці 1989 – початку 1990 рр. у поглядах не лише на тактику і стратегію політичної боротьби, а й на ідеологічному та концептуальному ґрунті державного будівництва [17].

Так, на початку березня 1989 р. в «Літературній Україні» було опубліковано звернення і проект Статуту Української селянської демократичної партії, серед засновників якої був відомий діяч НРУ І. Юхновський. 8 березня 1990 р., у проміжку між першим та другим турами виборів до Верховної Ради УРСР, на шпальтах тієї ж «Літературної України» з'явилася заява «До членів Руху та до всіх громадян України» (відома також як «звернення 23–х»)⁵. Автори звернення закликали «негайно провести позачерговий з'їзд НРУ, на якому виробити концепцію Руху та його діяльності як політичної партії» [10]. Однак, вже наприкінці березня IV сесія Великої Ради Руху, що відбулася у Хусті, відхилила ідею перетворення НРУ у партію. У відповідь І. Драч і Д. Павличко заявили про намір створити Демократичну партію України [11, с. 89].

З того часу фактично розпочався тривалий процес дроблення Народного Руху України. В практичній площині він почав втілюватися вже за місяць, коли на Установчому з'їзді в Києві 29–30 квітня 1990 р. було створено Українську республіканську партію (УРП) на чолі з Л. Лук'яненком (була зареєстрована Міністерством юстиції УРСР 5 листопада 1990 р.) [12; 13], хоча й основу партії склали члени УГС. На той УРП час налічувала у своїх лавах 2,3 тис. членів. Одним із своїх головних завдань українські республіканці вважали здобуття Україною незалежності.

Практично паралельно з оформленням УРП відбувалася організація й іншої партії, основу якої склали рухівці. 14 травня 1990 р. в Києві відбулося засідання ініціативної групи зі створення ДемПУ, де було схвалено, доповнено і дорпрацьовано текст «Маніфесту Демократичної партії України», який був написаний Ю. Бадзьом, і під яким підписалося 86 осіб (з них 31 народний депутат Верховних Рад УРСР і СРСР). 31 травня 1990 р. «Маніфест Демократичної партії України» з'явився в «Літературній Україні» [14]. У документі детально обґрунтовувалася необхідність незалежності України і він майже одночасно був надрукований в еміграційній пресі [15, с. 140–160]. Автором «Маніфесту» був В. Бадзьо, якого 22 вересня 1990 р. на спільному засіданні підготовчого комітету і уповноважених від областей у Теревовлі (Тернопільська обл.) було обрано головою Демократичної партії України (ДемПУ). Тоді ж було ухвалено й проект Статуту партії, а цю дату було оголошено днем заснування ДемПУ. Один з тогочасних лідерів ДемПУ Д. Павличко виначав мету та завдання новоствореної партії так: «Ми хочемо поставити за ідеологічну основу нової партії бажання Тараса Шевченка та його колег створити партію в формі Кирило–Мефодіївського братства, ми хочемо взяти на озброєння радикалізм Івана Франка і соціал-демократизм Лесі Українки. Ми хочемо взяти у свою програму і своє національне мислення, державні програми Михайла Драгоманова і Михайла Павлика, Володимира Винниченка і Михайла Грушевського... Ми будемо шукати в діяльності кожної партії, у тому числі і Комуністичної партії України, добрих намірів і добрих мотивів» [25].

⁵ Заяву підписали І. Драч, Д. Павличко, В. Яворівський, П. Кислий, С. Головатий, В. Дончик, С. Конев, Л. Скорик, Л. Лук'яненко та М. Горинь.

Партія готувалася до скликання установчого з'їзду. Оргкомітет (його очолював Д. Павличко, а згодом Ю. Бадзьо) складався з осіб, що належали до національно поміркованої частини Руху й Спілки письменників (І. Драч, Д. Павличко, В. Яворівський, В. Дончик, Ю. Цеков, М. Швайка) [19, с. 267]. Провідним теоретиком партії став Ю. Бадзьо.⁶

Установчий з'їзд українських демократів відбувся у Києві 15–16 грудня 1990 р. На той час в партії налічувалося 2,7 тис. членів, у Верховній Раді УРСР вона мала 25 народних депутатів. З'їзд затвердив Програмові принципи і Статут партії, обрав керівні органи. В статуті зазначалося, що у своїй діяльності партія виходить з пріоритету прав людини, виступає за необхідність формування правової держави, поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову. Ідеологією було проголошено «соціальну демократію»: «Побудову економіки вільного підприємництва партія пов'язує з проблемами соціального становища та національно–державного самоутвердження українського народу, тому вона виступає за соціальну ринкову економіку й ґрунтує свою економічну політику на теоретичних засадах сучасної соціальної демократії, яка намагається узгодити інтереси праці та капіталу й у низці країн утворила систему, що успішно поєднує стимулюючу роль приватної власності й підприємництва з доцільним державним регулюванням розподілу результатів виробництва та з соціальною захищеністю населення від негативних проявів вільного ринку» [19, с. 267]. ДепПУ також прагла домогтися відродження і вільного розвитку культури українського народу, всіх національностей та етнічних груп, які мешкають на території України. Особливо наголошувалося, що здійснення цих завдань можливе лише в умовах державної незалежності України. Партія виступила за повну незалежність України й висловила категорично проти підписання нового Союзового договору (він оцінювався як крок назад навіть порівняно з договором 1922 р.). На з'їзді було виголошено вимогу щодо виходу КПУ зі складу КПРС і таким чином вона мала б позбутися тоталітаризму в ідеології та практиці, майно ж КПУ повинно б підпасти під націоналізацію. Головою Національної Ради ДепПУ було затверджено Ю. Бадзя [11; 16]. 28 червня 1991 р. ДемПУ була зареєстрована Міністерством юстиції УРСР. На момент реєстрації партія налічувала 3015 членів [18].

1989–1990 рр. породили в Україні близько 20 політичних партій та близько 10 партторганізацій, керівні органи яких знаходилися поза межами України. Найчисельнішим серед них був Народний Рух України, який, однак у той час не являв собою політичну партію. Крім того, як повідомляв у своєму інформаційному матеріалі ідеологічний відділ ЦК КПУ щодо деяких тенденцій у розвитку громадсько–політичних формувань в УРСР від 20 серпня 1990 р., серед політизованих формувань республіканського масштабу НРУ, як і раніше, належало визначальне місце. Його осередки було створено у кожній області, у багатьох містах та районах, а також – у частині трудових колективів. Всього, за інформацією обкомів КПУ, чисельність активістів та прихильників НРУ влітку 1990 р. сягнула 110 тисяч, хоча саме керівництво Народного Руху України стверджувало значно більше – 450 тис. осіб. Водночас, аналітики КПУ зауважували, що «фактично всіма справами у керівництві Руху заправляють представники Української республіканської партії» [21]. Комуністи також відмітили, що попри те, що популярність НРУ має тенденцію до зростання, в перних регіонах між керівниками осередків виникали ідеологічні розбіжності та боротьба за лідерство. Так, наприклад, у Черкаській обласній організації це призвело до відмежування значної частини членів НРУ від активістів «деструктивного гатунку», а група членів Руху, яка вийшла із Харківської регіональної організації, створила народно–демократичний фронт. Внаслідок боротьби за лідерство розколюлися організації НРУ в Дніпродзержинську, Кривому Розі та деяких інших містах.

⁶ Ю. Бадзьо був відомий тим, що ще у 1989 р. склав проект програми Української партії демократичного соціалізму та державної незалежності.

25–28 жовтня 1990 р. на ІІ Всеукраїнських зборах Руху⁷ [22] було внесено принципові зміни у програму організації. На зборах були заслухані доповідь голови НРУ І. Драча «Про політичну ситуацію на Україні і завдання Руху», 11 співдоповідей та шість звітів. В їх обговоренні взяли участь понад 90 чоловік, у т.ч. більше 20 гостей з–за кордону, серед яких 11 чоловік із США. На відміну від першого з'їзду НРУ, збори мали яскраво виражене антикомуністичне спрямування. На них Рух відверто і остаточно оформився як антикомуністична, опозиційна КППС організація. Головна увага у доповідях, звітах та виступах була зосереджена на таких питаннях: неприйняття Союзного договору, повна незалежність України, створення української національної армії, міжрелігійні справи, звинувачення КППС і КПУ у «війні проти власного народу», тотальна критика центру і його керівництва. У виступах неодноразово пропонувалося оголосити КППС та КПУ злочинними організаціями [24].

У зверненні «До українського народу, до всіх добрих людей в Україні і поза Україною сушою» керівництво НРУ заявило, що «головний висновок, який зробив Рух за нетривалий, але бурхливий період свого життя й мирної боротьби – потрібна не перебудова, а повний демонтаж тоталітарної системи». Провідники НРУ нарешті усвідомили, що партійно–номенклатурне керівництво України діє у «відповідності з настановами й примхами найвищої всесоюзної влади. Легко нині оперуючи словами «суверенітет» і «самостійність», так само, як учора словами «перебудова» й «гласність», лідери КПУ та їх підручні у Верховній Раді й уряді республіки також наступають на демократичні завоювання, ладні повернути історичний процес наших днів на стару колію примусу й насильства» [23]. При цьому НРУ зробив висновок, що «вживання народу перебуває в прямій залежності від того, буде чи не буде Україна незалежною державою» [23]. Відтак в Програмі НРУ вже зникли згадки про «соціалізм» й було заборонено перебування у лаві організації членам партій, керівні органи яких знаходилися поза межами України, введено вимогу «націоналізації награбованого міністерствами майна», повернення цінностей, що належать Україні.

У Статуті НРУ було виключено 10 статей і до 15–ти внесено зміни. З назви організації вилучено слова «за перебудову», по–новому сформульована мета Руху: відновлення державної незалежності України, створення парламентськими методами демократичної держави. Передбачено асоціативне членство в Русі, об'єднання в ньому всіх опозиційних КППС організацій на терені України, виконання Рухом функцій загальнонаціональної опозиції. Створено нову ланку керівництва Рухом – Політраду, а також перейменовано президію Руху в центральний провід (за зразком ОУН) [24]. Найближчою метою визначилися позачергові вибори до Рад народних депутатів усіх рівнів на демократичній, багатопартійній основі, а кінцевою метою – «побудова суверенної демократичної Української Держави» [23]. Головою НРУ було переобрано І. Драча.

(далі буде)

⁷ За даними ЦК КПУ загалом на проведення зборів було витрачено понад 100 тис. крб. (з них внесок товариства «Знання» – 10 тис. крб.). На зборах у перший день були присутніми 2125 делегатів (всього обрано – 2294). Основна кількість делегатів (56,7%) була з Львівської, Тернопільської, Івано–Франківської областей і м. Києва. Найчисленніша делегація прибула з Львівської області – 21,4% учасників зборів. З присутніх на зборах учасниками першого з'їзду Руху були 445 чоловік. Абсолютна більшість делегатів – українці (95%), росіяни – менше 4%. За соціальним станом переважна більшість учасників зборів (68%) були інженерно–технічними працівниками, службовцями, науковою та творчою інтелігенцією. Вони представляли більш як 40 різних політичних та громадських організацій республіки. Найчисленніші з них на зборах були ТУМ ім. Т. Шевченка (25,3%) і УРП (12,6%). Делегатами зборів були 418 народних депутатів різних рівнів, у т.ч. 5 – СРСР, 18 – УРСР, 117 – обласних, 215 – міських та 108 – районних Рад. Гостями – представниками посольств США та Канади в Москві, консульств Болгарії, Німеччини, Польщі, Румунії, Угорщини, Франції, Чехо–Словаччини у Києві, громадсько–політичних організацій із усіх республік СРСР та ряду зарубіжних країн, численна діаспора. Вітальну телеграму зборам надіслав Л. Валенса, яку зачитав депутат польського сейму В. Мокрий [25].

Список використаних джерел

1. «Перебудова»: двадцять років по тому // День. – 2005. – №73. – 23 квітня.
2. Одним із підмурівків незалежності України стала горбачовська «перестройка» // Україна молода. – 2005. – №75. – 23 квітня.
3. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО). – Ф.Р-8842. – Оп.1. – Спр.2. – Арк. 3–4.
4. Там само. – Ф.Р-8842. – Оп.1. – Спр.10. – Арк.1.
5. Литвин В. Правозахисний рух на Україні, його засади та перспективи / В. Литвин // Невичерпність демократії. – К., 1994.
6. Білоус А. Політичні об'єднання України / А. Білоус. – К., 1993.
7. Томенко М. Становлення багатопартійності / М. Томенко // Політична думка. – 1994. – № 1.
8. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку / За ред. Ф. М. Рудича. – К., 2002.
9. Кукушкин Ю. С., Чистяков О. И. Очерк истории Советской Конституции / Ю. С. Кукушкин. – М.: Политиздат, 1987.
10. Літературна Україна. – 1990. – 8 березня.
11. Гарань О. В. Убити Дракона (3 історії Руху та нових політичних партій України) / О. В. Гарань. – К., 1993.
12. Установчий з'їзд Української Республіканської Партії. – К.: Вид-во «РУХінформ», 1990.
13. Центральний державний архів громадський об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф.271. – Оп.1. – Спр.3. – Арк.1.
14. (Юрій Бадзьо) Маніфест Демократичної партії України // Літературна Україна. – 1990. – 31 травня.
15. Бадзьо Ю. Маніфест Демократичної партії України / Ю. Бадзьо // Сучасність (Мюнхен). – 1990. – №7–8.
16. Базів В. А. Політичні партії в незалежній Україні: генеза і типологія / В. А. Базів. – Л.: Світ, 1999.
17. Гарань О. В. Від створення Руху до багатопартійності / О. В. Гарань. – К., 1992.
18. Політичний компас виборця 2002: Демократична партія України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://party.civica.org/d0034439.htm>.
19. Бадзьо Ю. Демократична партія України / Ю. Бадзьо // Політологічні читання. – 1994. – №1.
20. ЦДАГО України. – Ф.270. – Оп.1. – Спр.85. – Арк.48–48 зв.
21. Там само. – Ф.1. – Оп.32. – Спр.2767. – Арк.161–162.
22. ДАЧО. – Ф.Р-8842. – Оп.1. – Спр.10. – Арк.8–9.
23. ЦДАГО України. – Ф.270. – Оп.1. – Спр.85. – Арк.26–26 зв.
24. Там само. – Ф.1. – Оп.32. – Спр.2768. – Арк.107–112.
25. Вісник Руху. – 1990. – №4. – Част. 2.

Гай–Нижник П.П. Появление первых политических партий в УССР, создание Народного Руха Украины и его позиция относительно Союзного договора (1989–1991 гг.)

Раскрывается общий процесс становления первых украинских политических партий в Украине в 1989–1990 гг., в частности создания Народного Руха Украины за перестройку и его позиция относительно проекта подписания нового Союзного договора в 1990–1991 гг.

Ключевые слова: Народный Рух Украины, НРУ, политические партии Украины, Союзный договор

Hai–Nyzhnyk, P.P. Emergence of the first political parties in the USSR, the formation of People's Movement of Ukraine and its position on the Union Treaty (1989–1991)

Highlights the overall process of becoming the first Ukrainian political parties in Ukraine in 1989–1990 biennium, in particular the formation of People's Movement of Ukraine for Perestroika and its position on the draft conclusion of a new Union treaty in 1990–1991.

Key words: People's Movement of Ukraine, Narodnyi Rukh Ukrainy, the political parties of Ukraine, Union Treaty